

Läs på fler sätt!

Ett läsfrämjande projekt för barn och unga
med funktionsnedsättning

Regionbibliotek Västernorrlands skriftserie / nr 3

Biblioteken har enligt bibliotekslagen ett uppdrag att ägna särskild uppmärksamhet åt barn och unga med funktionsnedsättning.

Hösten 2021 fick Regionbibliotek Västernorrland beviljat stöd för läs- och litteraturfrämjande insatser från Statens kulturråd.

Denna rapport finns för att redogöra för just det projektet, som kom att kallas Läs på fler sätt!

Syftet med projektet har varit att främja läsning och stärka läslusten hos barn och unga med funktionsnedsättningar. Inom projektet har samarbete med och mellan bibliotek och organisationer i Västernorrlands län skett, med syftet att nå och stödja barn med funktionsnedsättning. En nyckel har varit att stärka strukturer för att nå ut med läsning på olika sätt samt bidra till ökade förutsättningar för anpassade läsaktiviteter.

Rapporten kommer på ett övergripande sätt presentera arbetet i projektet, beskriva hur samarbeten sett ut och redogöra med olika perspektiv i åtanke.

© Region Västernorrland 2024

Text: Anna Lundgren, bibliotekskonsulent vid Regionbibliotek Västernorrland och projektledare för Läs på fler sätt!

Bilder: Istockphoto, illustration Birgitta Norgren, privata bilder.

Innehåll

Ingång till projektet	4
Stärkt struktur på tillgänglighetsområdet	5
Marknadsföring	6
Möjligheter till samarbete	6
Aktiviteter och inköp	7
Ramar	7
Örnsköldsvik	8
Sollefteå	10
Härnösand	12
Timrå	13
Sundsvall	15
Regionbibliotek Västernorrland	16
Avslutningsturné	16
Utmaningar	17
Förtjänster och lärdomar	17
Slutord	17
Referenser	18

Ingång till projektet

Inför projektet genomfördes en kartläggning där medarbetare från länets bibliotek deltog i fokusgrupper. I dessa fokusgrupper diskuterades läsfrämjande, tillgänglighet, barn och unga med funktionsnedsättning och den verksamhet som bedrivs på biblioteken för målgruppen. Vidare diskuterades framtid och behov för att stärka och utveckla arbetet. Kartläggningen mynnade ut i skriften Kompensera mera – om läsfrämjande och tillgänglighet på bibliotek för barn med funktionsnedsättningar. Förutom formuleringar i Västernorrlands regionala biblioteksplan 2020–2023 pekade kartläggningen ut en riktning på hur projektet kunde utformas.

Stärkt struktur på tillgänglighetsområdet

Läsning är långt ifrån självklart för alla. Kanske kan det vara så att ett barn inte visar intresse för bokstäver, ord eller läsning. Eller så har någon eller flera i familjen läs- eller skrivsvårigheter som bidrar till språkliga, kommunikativa eller kognitiva barriärer för läsning och samtal. Trots detta är läsning exakt lika viktigt – eller kanske till och med ännu viktigare – för ett barn med funktionsnedsättning (**läsoteket u.å.**).

En viktig del i projektet har därför varit att stärka strukturen för läsning runt barn och unga med funktionsnedsättning. Detta för att bidra till ökade möjligheter till läsning på olika sätt.

Under projektets gång har biblioteksmedarbetare under två omgångar erbjudits utbildning i tecken som alternativ och kompletterande kommunikation (TAKK). Totalt har 16 biblioteksmedarbetare genomfört en grundutbildning i TAKK varav nio har även tillgodogjort sig en fortsättningsutbildning. Behovet av TAKK-utbildning grundar sig dels i kartläggningen Kompensera mera, som ett önskemål från biblioteksmedarbetarna, dels i de kommunikativa fördelar TAKK medför. Det handlar helt enkelt om att kunna erbjuda och stötta i läsning på olika sätt.

I vissa kommuner skedde samarbete med korttidsboenden enligt LSS¹. På de ställen utbildades delar ur personalen till läsombud. Läsombud är ordinarie personal inom omsorgen som arbetar med lässtöd som en del i sitt vanliga arbete. Läsombudet är en del av pusslet med att ge alla tillgång till läsning och information (**mtm u.å.**). Utbildningen genomfördes av Studieförbundet Bilda och totalt har sex läsombud i tre olika kommuner utbildats genom projektet. Även fyra läsombud har genom projektet fått tillgång till grund- och fortsättningsutbildning i TAKK.

Biblioteksmedarbetare och läsombud har erbjudits att ta del utbildning om "Bokcirkel i lättläst" baserad på Jenny Frimans bok *"Bokcirkel i lättläst – att skapa läsmod hos läsare med funktionsvarianter"* som 2020 gavs ut på LL-förlaget. Samma målgrupp har också fått vara med på en föreläsning om bildstöd/bilder som AKK (alternativ och kompletterande kommunikation) som Maria Hellsten, NPF-tolken, arrangerade.

¹ Korttidsboende är en tillfällig vistelse utanför hemmet, enligt lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade (LSS) och som särskilt riktar sig till barn och unga.

Marknadsföring

I projektet har det arbetats med marknadsföring till barn och unga med funktionsnedsättning och deras anhöriga. Syftet var dels att öppna upp diskussionen om läsning på olika sätt, dels att informera om projektet, dels att informera om de lokala biblioteken. Bland annat skapades kepsar som barnen som deltog i projektet fick. Det skapades även lättlästa informationsbroschyrer i samarbete med Y-bladet – redaktionen. Broschyrerna skickades till de bibliotek som efterfrågade dem samt till alla deltagande korttidsboenden för utdelning till exempelvis vårdnadshavare. I broschyrerna fanns information om läsning på olika sätt, kontaktuppgifter till regionbiblioteket samt kontaktuppgifter till det lokala biblioteket.

Marknadsföringskepsar som delades ut till barnen som deltog i projektet.

Möjligheter till samarbete

Västernorrland består av sju kommuner, alla med olika förutsättningar. Projektet var uppbyggt på ett sätt som i bästa av världar kunde parera de lokala olikheterna. I några kommuner skedde samarbete tillsammans med korttidsboenden enligt LSS, i andra tillsammans med anpassad grundskola eller lokala föreningar. Projektet gav utrymme att testa, lyckas och även misslyckas med samarbeten. Ibland fick omtag göras, vilket också är helt okej.

Ett sammanhang som är sprunget ur projektet är den regionala arbetsgrupp som skapats. En arbetsgrupp där bibliotek, läsombud och pedagoger på anpassad grundskola är välkomna att träffas för att inspirera, inspireras och hitta vägar till samverkan.

Aktiviteter och inköp

Nedan presenteras ramar för aktiviteter och inköp som skett på bibliotek, korttidsboenden, anpassade skolor och/eller föreningar.

Ramar

Grundläggande för projektet i stort var att anpassningar skulle kunna ske på lokal nivå, utifrån de barn och unga som berördes och de förutsättningar som fanns. I förlängningen innebär detta att det har skett mycket på läsfrämjandeområdet riktat mot barn och unga med funktionsnedsättning i Västernorrland, med fantasirik och stor variation!

Rent praktiskt gick det till som så att deltagande verksamheter gjorde en planering antingen enskilt eller tillsammans på lokal nivå med stöd av Regionbibliotek Västernorrland på hur medel skulle användas. Därefter finansierades den aktivitet eller de inköp som skulle göras genom projektmedel som Regionbibliotek Västernorrland hanterade.

Örnsköldsvik

I Örnsköldsvik har bibliotek och personal som utbildats till läsombud på Gullstigens korttidsboende arbetat tillsammans i större delen av projektet. Tillsammans har man köpt in temalådor anpassade utifrån korttids-barnens intressen, fantasi och behov. Tillsammans arrangerade biblioteket och korttidsboendet också två så kallade familjedagar. Sist men inte minst skapades också en läshörna på korttidsboendet.

Temalådorna hade olika åldersanpassningar och teman, dessa lådor planerades och införskaffades av biblioteket som stöd till läsombuden och resterande personal på boendet för att på ett pedagogiskt, fantasifullt och kreativt sätt kunna arbeta med läsning tillsammans med barnen.

Lådor som skapades var:

- Astrid Lindgren-lådan
- Ljudlådan
- Djurlådan
- Ungdomslådan
- Disneylådan

Innehållet i lådorna varierade, allt från litteratur i olika former till gosedjur och leksaker fanns att finna. Under projektets gång utvecklades även handledningar till lådorna för att underlätta användandet.

Bibliotekspersonal deltog även i en planeringsdag på korttidsboendet för att stötta personalen i att komma i gång med att använda lådorna. Det gav information om betydelsen av läsning och inspirerade till kreativa sätt att läsa tillsammans med barnen, samtidigt som bibliotekets resurser och tjänster presenterades.

Under familjedagarna fanns personal från både bibliotek och korttidsboende på plats. Inbjudna var alla barn och ungdomar på korttidsboendet med sina respektive familjer till trevliga dagar med grillad mat, fika, lek och läsning i fokus. Under en av familjedagarna hade biblioteket förberett en föreställning med Berätterskan Sara-Kajsa Vilgotsdotter. Föreställningen handlade om vänner och vänskap och var anpassad efter barnens behov.

På korttidsboendet påbörjades en process att skapa en läshörna. Med medel från projektet kunde möbler och litteratur köpas in och förstärka läsningens ställning på boendet.

Utöver de temalådor med litteratur och pedagogiskt material som biblioteket anordnade köpte korttidsboendet också bland annat in saccosäckar, flänotavla, och litteratur av olika slag.

Sollefteå

Sollefteå var en av de kommuner där inget läsombud utbildades. Under första året skedde samarbetet i stället mellan biblioteket och enhetschefen för Häggen korttidsboende. Samarbetet fortskred sakta framåt. Trots det bjöd Sollefteå bibliotek in till en glittrig och musikalisk teaterföreställning för barnen på korttidsboendet i Sollefteå.

Föreställningen var särskilt anpassad för besökarna och hade inslag av TAKK² samt taktill och ljudskapande rekvisita. Efter föreställningen blev det utklädnings och glassfest med glitterdraperier, glow sticks och masker för utklädnings. Av boendets totalt 15 barn närvarade fem.

Under projektets gång köpte Sollefteå bibliotek även in temalådor med olika ämnen anpassat till olika åldrar.

²TAKK innebär tecken som alternativ kompletterande kommunikation.

Temalådorna innehöll:

- Språkspel
- Rekvisita
- Leksaker
- Böcker som används vid sagoläsning och som samtalsstöd med hjälp av TAKK.

Med hjälp av dessa temalådor genomförs aktiviteter riktade till barn med funktionsnedsättning, både som ordinarie verksamhet på biblioteket samt uppsökande då biblioteket besöker verksamheter eller platser där barn och unga med funktionsnedsättning finns. Av biblioteket beskrivs temalådorna som en viktig resurs för ett fortsatt hållbart och långsiktigt arbete för barn med funktionsnedsättning, och barn i allmänhet.

Temalåda som användes av Sollefteå bibliotek.

Boendet köpte in möbler, bland annat en soffa, bokhylla, läslampa, mysig belysning samt ljuddämpande material. Det köptes även in olika former av litteratur samt hörlurar. Under år två kunde Häggen inte fortsätta sin medverkan i projektet och i stället anslöt den anpassade grundskolan i Sollefteå. Det fanns sedan tidigare kontakt mellan skolan och biblioteket i Sollefteå kommun, genom projektet kunde det utvecklas något och omfatta fler frågor än tidigare så som nya och gemensamma läsförmedlingsinsatser.

Den anpassade grundskolan jobbade under projektet med att skapa spontana läshörnor på olika platser i skolan. Biblioteket fungerade som ett viktigt stöd i upplägget, kom med boktips och gav tips och råd inför läsning med barnen.

Härnösand

I Härnösand utbildades en person som arbetar på korttidsboendet Gullvivan till läsombud. Samarbetet mellan korttidsboendet och biblioteket gick inte riktigt i lås, men trots en del utmaningar har både aktiviteter och verksamhet för barn och unga med funktionsnedsättning genomförts!

På biblioteket har man köpt in en verktygslåda med bland annat taktila och kognitiva hjälpmedel, denna kallas *Äppelhyllans verktygslåda*. Vidare har högläsningstunder genomförts och däribland en sagostund med digitalt bildstöd. På Härnösands bibliotek anordnades också teaterföreställningen Persikoflickan, där barn och unga med funktionsnedsättning särskilt var inbjudna för att delta.

Korttidsboendet Gullvivan deltog endast under första året av projektet. Däremot hann de med att köpa in läsplattor med syfte att lättare få tillgång till taltidningar, talböcker och andra e-medier. Plattorna används också av personalen tillsammans med barn i mindre grupper för hör- och lässtunder med bilder.

Äppelhyllans verktygslåda som bestod av kognitiva hjälpmedel.

Timrå

Biblioteket i Timrå har under projektets tid införskaffat en ny äppelhylla, ett äppelträd som lockar och väcker nyfikenhet! Även språklådor med olika teman har köpts in. Utöver detta anordnade biblioteket två författarbesök och workshops av lättlästförfattaren Anna Hansson på Bergeforsens anpassade grundskola och Arenaskolans anpassade högstadium. Det var skolor och klasser som biblioteket tidigare inte besökt med författare.

Timrå biblioteks
nya äppelhylla.

Några veckor innan besöken besökte biblioteket skolorna och berättade om författaren, hennes böcker och hur besöket kommer gå till. Böcker från författaren lämnades till de två klasserna för dem att läsa och förbereda sig.

Väl under besöket berättade författaren om sig själv, sitt författarskap och sina böcker. Efter en kortare rast genomfördes en workshop med eleverna där de fick göra grunden för en karaktär i en bok eller göra en miljöbeskrivning.

Korttidsboendet
Bryggargatans läshörna.

Timrå bibliotek samarbetade sporadiskt med korttidsboendet Bryggargatan i Timrå. På Bryggargatan utbildades två ur personalen till läsombud och under projektets gång har de skapat en läshörna på boendet. De har bland annat köpt in bokstöd, möbler, litteratur av olika slag exempelvis temalådor, tonårsböcker och hjälpmedel för att underlätta för barnen och ungdomarna att bibehålla fokus under läsningen. Under projektet har läsombuden på Bryggargatan börjat jobba med temaveckor där de läser tillsammans med barnen och ungdomarna och lyfter fram vissa delar för diskussion.

Sundsvall

I Sundsvall har man jobbat med sommarboken och läshundar. Det genomfördes tre sommarboksträffar riktade sig till barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar mellan 8–12 år. För att kunna erbjuda en lugnare miljö bjöds barnen in innan biblioteket öppnade för allmänheten. Utöver sommarboken har biblioteket i Sundsvall också bjudit in barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar att få träffa en läshund. En läshund kan bidra till en lugn lässtund tillsammans med barnet. Barnen gavs möjlighet att klappa, leka och prata om det som lästes tillsammans med hunden.

I Sundsvall samarbetade biblioteket under första året tillsammans med autism- och aspergerförbundet Sundsvall/Ånge. Förbundet jobbade i projektet med att skapa en läslustklubb. Läslustklubben träffades vid olika tillfällen och hade olika aktiviteter. Förbundet köpte in litteratur som passade barnen som deltog. Böckerna lästes på olika sätt exempelvis genom högläsning, självständigt, ljud/talbok eller annat. När boken var utläst såg barnen och ungdomarna på en film och därefter diskuterades boken/filmen samtidigt som man fikade. Förbundet såg det som grundläggande viktigt att skapa en aktivitet och socialt umgänge för barn och unga som är ensamma och inte har någon aktivitet och att kombinera läsning med film passade barnen och ungdomarna utmärkt.

Regionbibliotek Västernorrland

Regionbiblioteket var initiativtagare till projektet och har spelat en roll som samordnare och stöd för alla deltagande verksamheter. Målet har varit att skapa goda förutsättningar för att på ett inkluderande och kreativt sätt testa och utveckla olika läsfrämjande metoder för barn och unga med funktionsnedsättning.

För att underlätta detta arbete har regionbiblioteket anordnat utbildningar efter behov, fungerat som bollplank, administrativt stöd och tagit det övergripande ansvaret för ekonomi, marknadsföring, samarbete, kommunikation och dialog med Statens kulturråd.

Avslutningsturné

Strax innan projektet avslutades arrangerade Regionbibliotek Västernorrland tillsammans med folkbiblioteken en teaterturné med berätterskan och teatermarkaren Sara-Kajsa Vilgotsdotter. Föreställningen var multisensorisk och interaktiv, mer likt en scenkonstupplevelse än en traditionell teaterföreställning. Den kallades Stormhjärtat och togs fram i samråd med barn och unga med funktionsnedsättning för barn och unga med funktionsnedsättning.

Teaterturnén med berätterskan och teatermarkaren Sara-Kajsa Vilgotsdotter.

Utmaningar

En utmaning i projektet är att det startade under covid-19-pandemin och till viss del involverat omsorgsverksamheter. Omsorgen, vilka många bibliotek i projektet började sitt samarbete med behövde i vissa fall göra omprioriteringar för att utföra sitt grunduppdrag vilket medförde avhopp eller minskad tid till engagemang. Oavsett pandemi eller inte kan samarbete vara en utmaning. Flera deltagande folkbibliotek lyfter just det som projektets största utmaning, att på ett bra sätt lyckas samarbeta.

Förtjänster och lärdomar

Trots viss utmaning med samarbeten har läsning på olika sätt hittat ut till korttidsboenden och andra verksamheter kopplade till barn och unga med funktionsnedsättning på ett varierat och kreativt sätt. Det finns nu läsombud på flera korttidsboenden i Västernorrland som i sitt uppdrag ska fungera som ett lässtöd. Boenden, skolor och föreningar med bred anknytning till barn och unga med funktionsnedsättning har tillgodogjort sig mer kunskap om biblioteket och de resurser som finns att tillgå. I förlängningen innebär det att barn och unga med funktionsnedsättning kan ges möjligheter att tillgodogöra sig läsning på olika sätt vilket bland annat har betydelse för barnens språkutveckling, fantasi, tankar och idéer. Även personalen på biblioteken har stärkts i sin roll genom utbildningar, samarbete och forum för samtal.

Det har också kommit många lärdomar ur projektet, nya verksamheter har hittat vägar att nå varandra och just att arbeta över verksamhetsgränserna bidrar till mycket ny kunskap. En annan lärdom som dragits ur projektet är att tid är en viktig aspekt, saker och ting tar tid och ofta längre än man initialt planerat för eller tänkt. En tredje lärdom handlar just om samarbeten och utmaningarna med det. Att samarbeta är svårt och det är viktigt att ta höjd för det.

Slutord

Avslutningsvis har projektet "Läs på fler sätt!" varit ett unikt och lärorikt projekt där barn och unga med funktionsnedsättning fått möjlighet att upptäcka litteratur på nya, kreativa sätt. Genom samarbeten, utbildningar och nya eller befintliga metoder har alla deltagare tillsammans skapat förutsättningar för en mer tillgänglig och inkluderande läsupplevelse. Tack vare allt engagemang hos alla involverade fortsätter vi skapa möjligheter och inspirera till läsning, på fler sätt än tidigare!

Referenser

1. Göteborgs stad (u.å). Högläsning är lika viktigt för barn med funktionsnedsättning. Läsning och funktionsnedsättning.
Läsoteket (goteborg.se) [2024-10-04]
2. Myndigheten för tillgängliga medier (u.å). Vad är läsombud och högläsare.
Vad är läsombud och högläsare (mtm.se) [2024-10-04]
3. Region Västernorrland, 2021. Kompensera mera, om läsfrämjande och tillgänglighet på bibliotek för barn med funktionsnedsättningar.
Kompensera mera (rvn.se) [2024-10-07]

